

X

Lära ut att använda kommunikationstavla i vardagliga samtal

I artikeln *Teaching communication aid use in everyday conversation* av Maja Sigurd Pilesjö, fil dr, lektor vid Syddansk universitet, Odense och Niklas Norén, fil dr, lektor vid Uppsala universitet, visar de båda författarna olika sätt på vilka en samtalspartner kan fungera som modell och lära ut samtals- och språkliga färdigheter.

Fokus för studien var hur en logoped skapar och stödjer kommunikation i samtal mellan sig, en blissanvändare och dennes farmor och farfar.

Det är väl känt bland verksamma, vilket också stöds av forskning, att kommunikationspartnern ofta dominerar i interaktion med barn med stora kommunikationssvårigheter. Det är partnern som bestämmer ämne och tar långa turer. Barnet tar i sin tur korta turer vilka oftast består av svar på partnerns frågor. Barnet använder ofta ögonen, kroppsrörelser och ljud i interaktion medan kommunikationshjälpmedel används mycket mer sällan. Det minskar möjligheten att kommunicera om annat än det som finns i den omedelbara närheten av barnet och partnern. Forskning visar att svårigheter att kommunicera om annat än det som finns i barnets omedelbara närhet kan hindra kognitiv och kommunikativ utveckling.

En vetenskaplig metod som behandlar alla olika kommunikationsvägar som relevanta för analys är Conversation Analysis (CA), med ett svenskt begrepp "samtalsana-

lys". Metoden innebär att forskaren spelar in och sedan noga transkriberar samtalet som man ska analysera. Syftet är att se hur deltagarna organiserar och genomför samtalet. Målet för CA är att förstå det som sker i interaktionen. Grundläggande i metoden är att inget som görs i samtalet kan förstås isolerat utan att allt hänger ihop.

Inom AKK-forskningen används CA mer och mer. Till exempel använde Maja Sigurd Pilesjö (2012) sig av CA i sin doktorsavhandling där hon visade hur många andra kommunikationsvägar förutom tal samtalspartnern använde i samtalet. Genom den här studien vill de båda författarna öka kunskapen om de olika metoder som samtalspartnern använder för att stödja barnet i att använda en kommunikationstavla.

Deltagare

Deltagare är en logoped, Maria, 10 år, och Marias farmor och farfar. Maria har stora kommunikativa och motoriska svårigheter, anartri och en måttlig utvecklingsstörning på grund av sin CP. Logopeden (inte den undersökande) har nyligen bedömt Marias språkförståelse som osäker, på en ettorsnivå. Maria använder en blisstavla med mest ikoniska Blissymboler. Hon pekar på symbolerna med knuten hand. Både Marias mamma och logoped har rapporterat att Maria till största delen använder kroppsrörelser och ljud, och i sällsynta fall kommunikationstavlan i närkommunikation. Blisstavlan används mest i skolan.

Undersökaren filmade naturligt förekommande interaktion mellan farföräldrarna och flickan. I slutet av undersökningen samtalade farföräldrarna och undersökaren, som också var Marias tidigare logoped, om svårigheterna i att använda blisstavlan. Farföräldrarna samtyckte till att undersökaren skulle visa dem hur personalen i skolan använder den.

Metoder

I artikeln presenterar författarna tre olika filmade tillfällen då logopeden använder olika metoder för att engagera Maria i samtalet.

I första filmsekvensen står det klart att Maria vill ställa en fråga. Logopeden säger "vem" och väntar. Efter en stund fortsätter hon "vem vill du fråga?". Maria svarar på frågan genom att titta mot sin farfar. Som respons följer logopeden Marias blick mot farfar och säger "ska vi fråga?" och efter en liten stund "är det farfar?" pekar samtidigt på symbolen "FARFAR" och fortsätter "eller ska vi fråga farmor" och pekar samtidigt på symbolen "FARMOR".

Genom Marias blick mot farfar, som logopeden ser, förstår och tolkar, anpassar logopeden sin tur och frågar om det är farfar. Att hon sedan, utan att lämna plats för Maria att ge sin respons, direkt frågar om de i stället ska fråga farmor kan verka förbryllande. Frågorna hänger dock ihop, menar författarna, meningen byggs på utifrån "ska vi fråga" och logopeden ger förslag både muntligt

och genom att peka på blisstavlan "FARFAR" eller "FARMOR". Sedan väntar logopeden tills Maria blickpekar mot symbolen "FARFAR" på tavlan.

Logopeden använder modellprat som en metod för att bjuda in Maria att svara med blisstavlan, vilket i sin tur är en metod som båda parter använder.

I den andra sekvensen flyttar logopedens blisstavlan närmare Maria för att visa att hon kan använda blisstavlan i nästa tur. Logopeden viskar till Maria "ja, vi kan fråga nånting om eh..." det sista för att visa Maria att något bör följas. Logopeden lyfter Marias hand mot verbsektionen på blisstavlan och fortsätter turen själv "tycker..." samtidigt som hon pekar på tavlan "TYCKA OM". Hon säger sedan direkt "...om" och lägger Marias hand på symbolen "TYCKA OM". Därefter flyttar logopedens tavlan lite så att sektionen för substantiv är framför Maria, ler mot henne och säger samtidigt "ska vi fråga det?". Den turen blir en önskan om bekräftelse från Maria. Så utvidgar logopedens turen genom att viska till Maria "fråga om nånting han tycker om". Så småningom lyfter Maria huvudet och ler mot logopedens svar "ja, vad ska vi fråga?". I den här sekvensen är logopedens modell genom att själv peka på symbolen TYCKA OM, men ger också Maria fysisk hjälp att peka på symbolen.

I sekvens tre frågar logopedens "han tycker om vad?". Marias hand hamnar på "HÄSTAR" och faller sedan undan. Det är svårt att veta om Maria verkligen pekade avsiktligt eller om handen bara slumpvis hamnade där. Logopedens tolkar det som avsiktligt och säger "tycker om hästar". Logopedens binder alltså ihop verbet "tycker om" från sekvens två med substantivet

"hästar". Samtidigt som logopedens säger "tycker om hästar" lägger hon Marias hand på "HÄST" igen. Logopedens frågar "hästar, ska vi fråga det?". Maria lyfter huvudet mot farmor och ljudar "heeeem" varpå farmor ler mot Maria. Logopedens tolkar det som en bekräftelse. Dessa tre exempel visar hur logopedens ger möjligheter att använda tavlan, genom olika multimodala metoder och genom att hela tiden söka efter bekräftelse från Maria.

Marias vägar är framför allt ögonpekning, leenden, ljud och att hon vänder sig mot andra. Hon använder också tavlan med mycket stöd från logopedens. Logopedens använder språkliga medel, som alternativ, oavslutade satser, v-frågor och blissymboler, samt multimodala vägar, som att flytta blisstavlan och själv peka/hjälpa Maria att peka på tavlan.

Det är logopedens som till stor del arbetar för att uppnå utrymme för Maria att använda blisstavlan, men hon gör det i nära samarbete med Maria. Hon promptar Maria att visa gillande/ogillande under hela samtalet. Hon bjuder in Maria i samtalet genom de vägar Maria har. Till exempel tittar Maria mot tavlan när logopedens pekar och hon tittar bort när hon är klar med sin tur, hon ler och hon lyfter huvudet.

Logopedens uppmärksammar noga Marias olika kroppsnära yttringar. Det är viktigt att här påpeka att den talande samtalspartnern ska stödja AKK-användaren med både medvetenhet och försiktighet. Det kan vara svårt att veta hur mycket ett barn med flerfunktionsnedsättning faktiskt förstår av handlingarna eller dessas mening. I exemplen med Maria och logopedens ser vi hur logopedens ger Maria möjlighet att bekräfta eller avvisa logopedens tolkning av Marias handlingar.

Att samtalspartnern själv pekar på tavlan kan också vara ett avgörande stöd för den som nyss blivit introducerad till en tavla.

När man ackompanjerar sitt eget tal med att samtidigt peka på kommunikationstavlan demonstrerar, visar man AKK-användaren hur man kan peka på flera symboler i rad, binda ihop dem för att få en mening. I exemplen här ovan bygger logopedens och Maria mening tillsammans. Författarna menar att de här nämnda exemplen inte i sig bevisar att Maria faktiskt lär sig hur hon kan använda tavlan. Men de menar att de olika metoder som de beskriver kan ses som metoder som skapar möjligheter för ett barn att lära sig hur hen kan använda en kommunikationstavla för social interaktion. Logopedens gav Marias yttranden mening i sammanhanget.

Logopedens/samtalspartnerns användande av tavlan skapar modeller för hur Maria själv kan använda tavlan. Genom att logopedens använder två symboler i rad får Maria också hjälp att utvecklas språkligt.

I praktiskt arbete är det av stor betydelse att ha detaljerad kunskap om hur man som samtalspartner kan använda olika metoder för att skapa möjlighet till interaktion och utrymme för att lära i naturliga samtalssituationer.

Ida Andersson, SÖK

Referenser:

Sigurd Pilesjö, M. & Norén, N. (2017). Teaching communication aid use in everyday conversation ur *Child Language Teaching and Therapy* 2017, vol 33(3) 241-253.

Sigurd Pilesjö, M. (2012). *Organizational patterns of interaction between children with severe speech and physical impairment and their everyday communication partners*. Doktorsavhandling. Syddansk universitet, Odense, Danmark.